

Seksualno zlostavljanje djece i posljedice na razvoj mozga

Dumbović, Martina

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:471053>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Martina Dumbović

SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE DJECE I POSLJEDICE
NA RAZVOJ MOZGA
ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Martina Dumbović

SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE DJECE I POSLJEDICE
NA RAZVOJ MOZGA
ZAVRŠNI RAD

Mentorica: dr.sc. Ines Rezo Bagarić

Zagreb, 2022

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Oblici zlostavljanja djece.....	2
3. Seksualno zlostavljanje i seksualno nasilje – razlikovanje pojmova	4
4. Definiranje seksualnog zlostavljanja.....	6
4.1. Povijesni pregled.....	7
4.2. Pravni okvir seksualnog zlostavljanja djece	8
4.3. Raširenost seksualnog zlostavljanja djece	9
4.4. Prepoznavanje seksualnog zlostavljanja	11
5. Čimbenici rizika i zaštite	12
5.1. Karakteristike zlostavljača.....	12
5.2. Karakteristike žrtve.....	15
6. Posljedice seksualnog zlostavljanja	16
6.1. Posljedice seksualnog zlostavljanja u djetinjstvu na razvoj mozga.....	17
7. Preventivne aktivnosti	19
8. Uloga socijalnog radnika	20
9. Zaključak	23
Literatura.....	24

Seksualno zlostavljanje djece i posljedice na razvoj mozga

Sažetak:

Jedan od oblika zlostavljanja djece je seksualno zlostavljanje koje unatoč napretku društva u području zaštite djece i dalje ima veliku tamnu brojku. Prema Vijeću Europe svako peto dijete je žrtva seksualnog zlostavljanja. Osoba koja je proživjela seksualno zlostavljanje sa sobom kroz život nosi brojne posljedice, kako na mentalno zdravlje tako i općenito na dobrobit, a koje mogu biti devastirajuće za tu osobu. Ovaj rad donosi pregled teme seksualnog zlostavljanja kroz sagledavanje različitih definicija tog pojma i srodnih mu pojmova i iznošenje podataka o raširenosti seksualnog zlostavljanja, čimbenicima rizika te pravnom okviru seksualnog zlostavljanja u Hrvatskoj. Također, pažnja se posebno pridaje utjecaju seksualnog zlostavljanja i traume na razvoj mozga djeteta te tako spaja i povezuje područje neuroznanosti sa socijalnim radom. Isto tako, obrađuje se dio o prepoznavanju spolnog zlostavljanja te ulozi socijalnih radnika koji imaju ključnu ulogu u cijelom procesu.

Ključne riječi: seksualno zlostavljanje, djeca, socijalni rad, razvoj mozga

Sexual abuse of children and the consequences on brain development

Abstract:

One of the forms of child abuse is sexual abuse, which despite the progress of society in the field of child protection, still has a large dark figure. According to the Council of Europe, every fifth child is a victim of sexual abuse. A person who has experienced sexual abuse carries numerous consequences throughout his life, both on mental health and general well-being, which can be devastating for that person. This paper provides an overview of the topic of sexual abuse through various definitions of this term and related terms, presents data on the prevalence of sexual abuse, risk factors and the legal framework of sexual abuse in Croatia. Also, special attention is given to the influence of sexual abuse and trauma on the development of the child's brain, thus combining and connecting the field of neuroscience with social work. It also deals with the part about recognizing sexual abuse and the role of social workers who play a key role in the whole process.

Key words: sexual abuse, children, social work, brain development

Izjava o izvornosti

Ja, Martina Dumbović, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Martina Dumbović

Datum: 04.09.2022.

1. Uvod

Nasilje nad djecom događa se svakodnevno i posvuda. Tijekom posljednjeg desetljeća pojavio se pojačan interes medija, javnosti i stručnjaka raznih struka za problem zlostavljane djece. Prepoznavanje nasilja nad djecom je u porastu, ali ipak taj fenomen i dalje ostaje često nedokumentiran i neprijavljen. Razlozi za neprijavljanje su različiti, uključujući i činjenicu da su neki oblici nasilja nad djecom društveno prihvaćeni ili prešutno tolerantni. Također, mnoge su žrtve mlade i previše ranjive da bi se mogle zaštititi ili potražiti pomoć. Budući da odgovarajućih podataka o nasilju nema mnogo, problem se samo pogoršava jer dovodi do pogrešnog shvaćanja da je nasilje marginalan fenomen koji pogađa samo određenu skupinu djece (Radford i sur., 2015.). Kada promatramo nasilje iz povijesne perspektive, okrutnost prema djeci u obiteljima i školama stara je pojava, evidentirana u različitim književnim, znanstvenim i povijesnim spisima. Tijekom nekih povijesnih razdoblja zlostavljanje je bilo dopušteno, da bi kasnije postalo osuđivano i s vremenom manje prisutno u društvu. Okrutni roditeljski postupci i obespravljenost djece pojavljivali su se u različitim kulturama i zemljama u cijelom svijetu (Bilić i sur., 2012.). Posebno je fizičko kažnjavanje stoljećima bilo metoda održavanja discipline, metoda odgoja i poučavanja (Thomison, 2001., prema Bilić i sur., 2012.). Zanemarivanje i zlostavljanje djece je socijalni i javnozdravstveni problem, a ne samo problem pojedinaca i obitelji. Kao najčešće korištena definicija zlostavljanja koristi se definicija Svjetske zdravstvene organizacije, koja zlostavljanje opisuje kao „svaki oblik tjelesnog i/ili emocionalnog zlostavljanja, seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja i nemarnog postupanja ili iskorištavanja djece, što rezultira stvarnom ili potencijalnom opasnosti za djetetovo zdravlje, preživljavanje, razvoj ili dostojanstvo u kontekstu odnosa odgovornosti, povjerenja i moći“ (WHO, 2020.). Osim ove definicije, postoje brojne medicinske, pravne, znanstvene i druge definicije koje nisu jedinstvene, no svima je zajedničko naglašavanje štete i patnje koja se nanosi djetetu (Bilić i sur., 2012.). Najteže dolazi do otkrivanja spolnog ili seksualnog zlostavljanja, koje ima teške posljedice za dobrobit i mentalno zdravlje pojedinca, ali isto tako ima

posljedice za društvo u cijelosti. Podaci Vijeća Europe pokazuju da je svako peto dijete seksualno zlostavljano (Vijeće Europe, 2021.). Kako to opisuje Odeljan (2018.), to su djeca koju možda susrećemo svakodnevno u našem susjedstvu, ulici, školi, vrtićima, kod liječnika, u parkovima, ili pak našim obiteljima. Razvojem modernih tehnologija djeca bivaju još više izložena, a pojavljuju se i dodatne opasnosti poput zlostavljanja putem interneta, a koje također može biti seksualnog tipa (Roje Đapić i sur., 2021.). Žrtve svoje iskustvo seksualnog zlostavljanja nose sa sobom u odraslu dob te ono ostavlja posljedice na svim razvojnim područjima, a najviše na mentalnoj i emocionalnoj razini (Evans i Cocomma, 2014.). Štimac i sur. (2015.) navode da je traumatizacija nastala seksualnim zlostavljanjem kompleksna te da postoji više pokazatelja povezanosti seksualne viktimizacije u djetinjstvu s posttraumatskim simptomima, ali i s kasnijim psihosocijalnim funkcioniranjem. Sve je više istraživanja o neurobiološkim promjenama koje se javljaju u mozgu zbog traumatskih iskustava. Znanje iz područja neuroznanosti povezano s traumom, kao što je seksualno zlostavljanje, mogu biti od koristi u radu stručnjaka iz različitih područja, pa tako i socijalnih radnika (Evans i Cocomma, 2014.).

2. Oblici zlostavljanja djece

Tradicionalno se koristi podjela na četiri osnovna oblika zlostavljanja, a to su fizičko ili tjelesno, emocionalno, spolno ili seksualno zlostavljanje i zanemarivanje (Bilić i sur., 2012.). Kada netko spomene zlostavljanje djece, ono što ljudima prvo padne na pamet je slika fizički zlostavljanog djeteta. Taj je tip zlostavljanja bio prvi prepoznat od strane profesionalaca, budući da ostavlja najvidljivije znakove na žrtvama (McCoy i Keen, 2013.). Velki i Bošnjak (2012.) navode da „tjelesno ili fizičko zlostavljanje u najširem smislu obuhvaća nanošenje ozljeda djetetu tjelesnim putem“. Javlja se u obliku pljuskanja, šamaranja, udaranja predmetima ili pak šakama i nogama, snažno odguravanje, ubadanje, grizenje i drugo slično ponašanje koje šteti fizičkom integritetu djeteta (Bilić i sur., 2012.). Najčešća tjelesna ozljeda povezana s fizičkim zlostavljanjem

djeteta su modrice, koje mogu nastati tupim udarcem, pretjeranim pritiskom te ponekad i sisanjem, što se često viđa kod seksualnog zlostavljanja (Skellern i Donald, 2011.). Takvo zlostavljanje uključuje i neodgovorna ponašanja roditelja ili skrbnika, a koja također mogu dovesti do tjelesnih ozljeda ili dovode život djeteta u opasnost, a to bi, primjerice, uključivalo izlaganje djeteta vremenskim neprilikama i nepogodama ili neodgovornu vožnju bez vezivanja djeteta pojasom (Žakula Desnica, 2010., prema Velki i Bošnjak 2012.).

Emocionalno ili psihičko zlostavljanje uključuje interakcije od strane skrbnika prema djetetu, a koje djetetu mogu uzrokovati emocionalnu štetu. Primjeri psihičkog zlostavljanja od strane skrbnika uključuju prezir (npr. ismijavanje ili ponižavanje), teroriziranje (npr. prijetnja nasiljem nad djetetom ili djetetovim voljenima), izolaciju (npr. ograničavanje društvenih interakcija), iskorištavanje (npr. uključivanje u nezakonite aktivnosti) i uskraćivanje emocionalne reakcije. Često se takvo zlostavljanje manifestira kao ponavljajući obrazac ponašanja, ali može uključivati i pojedinačni incident (Kimber i MacMillan, 2017.). Stručnjaci se suočavaju s pitanjem kako definirati, dokazati i utvrditi emocionalno zlostavljanje, budući da često nema fizičkih dokaza (Duman, 2019.). Razlika između emocionalnog zlostavljanja i emocionalnog zanemarivanja je u tome što se počinitelj takvog zlostavljanja ponaša na način da aktivno čini štetu mentalnom zdravlju djeteta, dok kod emocionalnog zanemarivanja roditelj ne zadovoljava emocionalne potrebe djeteta (McCoy i Keen, 2013.). Posljedice se najčešće primijete tek kasnije u životu. Žrtva može iskazivati poteškoće u pokazivanju emocija, negativan stav prema sebi, probleme u komunikaciji s drugima, osjećaj bezvrijednosti i nemoći (Bilić i sur., 2012.).

Zanemarivanje djeteta može se opisati kao čin propusta prilikom čega roditelji ili skrbnici ne čine nešto što bi trebali činiti za svoju djecu. Jedan od problema s definiranjem zanemarivanja je taj što često govorimo o obrascu ponašanja, a ne o jednom ili dva slučaja. Gotovo svi roditelji će povremeno hraniti svoju djecu hranom

koja nije zdrava ili je upitne nutritivne vrijednosti, ili će propustiti odvesti dijete na pregled kod liječnika, ali to se neće odmah nazvati zanemarivanjem. Međutim, zna se da će roditelj koji svom djetetu jednom slomi ruku biti označen kao fizički zlostavljač. Iz tog je razloga važno naglasiti da to nije neuspjeh u pružanju idealne skrbi, već neispunjavanje minimalnih zahtjeva za skrb, tu se krije glavna razlika. Osnovni oblici zanemarivanja djece su obrazovno, emocionalno, fizičko te medicinsko ili zdravstveno zanemarivanje (McCoy i Keen, 2013.).

Iz svega navedenog može se zaključiti da svaki od tih oblika zlostavljanja ima više različitih podtipova, a valja naglasiti da je zajedničko pojavljivanje različitih tipova zlostavljanja više pravilo nego iznimka, oni se često isprepliću i preklapaju. Djeca koja doživljavaju tjelesno zlostavljanje zapravo doživljavaju i emocionalno, budući da istovremeno proživljavaju poniženje, osjećaju se manje vrijednima i razvijaju lošu sliku o sebi i nisko samopoštovanje (Bilić i sur., 2012.). Nedavno istraživanje provedeno na više od 2200 djece školske dobi pokazalo je mali postotak onih koji su proživjeli samo jedan oblik zlostavljanja. Dakle, samo 1% seksualno zlostavljane djece, 4% fizički zlostavljane djece, 10% emocionalno zlostavljane djece i 25% zanemarivane djece proživjelo je samo jedan oblik zlostavljanja (Zeanah i Humphreys, 2018.). Uz navedene osnovne oblike zlostavljanja, u literaturi se još navodi nekoliko posebnih vrsta zlostavljanja, kao što su sindrom tresenog djeteta, fetalno zlostavljanje, manipuliranje djetetom kod razvoda braka, nasilje preko interneta i drugih tehnologija, medijsko nasilje te Münchhausenov sindrom (Bilić i sur., 2012.).

3. Seksualno zlostavljanje i seksualno nasilje – razlikovanje pojmova

Prije definiranja seksualnog zlostavljanja, važno je započeti sa širim pojmom, seksualnim nasiljem, koje uključuje cijeli kontinuum seksualnih radnji. Seksualno nasilje definira se kao "svaki seksualni čin, pokušaj seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar, trgovina ljudima ili druga vrsta prisile protiv bilo koje osobe, bez obzira na

odnos sa žrtvom, pod bilo kojim okolnostima ponašanja, uključujući, ali ne ograničavajući se na obitelj i posao" (WHO, 2012.). Odeljan (2018.) opisuje tri vrste radnje, odnosno tri pojma koja seksualno nasilje nad djecom obuhvaća. To su seksualno uznemiravanje, iskorištavanje i zlostavljanje djece. Seksualno uznemiravanje uključuje neželjeno seksualno ponašanje koje ne uključuje nužno fizički kontakt i jedan je od najčešćih oblika seksualnog nasilja. Može uključivati verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje seksualne naravi, a kod žrtve uzrokuje strah i stvara se neprijateljsko, ponižavajuće ili uvrjedljivo okruženje za žrtvu. Najčešće se pojavljuje u obliku seksualnih primjedbi, širenju seksualnih glasina i neprimjerene i neželjene pažnje. Najviše je usmjereno prema djevojkama i djevojčicama. Seksualno iskorištavanje djece podrazumijeva pristanak djeteta na sudjelovanje u seksualnim aktivnostima razne vrste, a u zamjenu za usluge, darove ili privilegije koje može dobiti od zlostavljača. Kao glavna razlika među pojmovima ističe se element razmjene, koja seksualno iskorištavanje razlikuje od drugih oblika zlostavljanja (Odeljan, 2018.). Seksualno zlostavljanje djece postaje seksualno iskorištavanje kada druga strana ima novčanu korist kroz seksualnu aktivnost koja uključuje dijete. Uključuje radnje kao što su seksualno nagovaranje i prostitucija djeteta (Radford i sur., 2015.).

Kao što će biti opisano u nastavku, seksualno zlostavljanje uključuje širok raspon ponašanja, ozbiljnijeg od seksualnog uznemiravanja. Odnosi se na povredu seksualnosti ili povredu spolnog integriteta djece, zlouporabu moći, iskorištavanje nevolje djece ili njihovo oslanjanje na počinitelje. Naravno, ti se pojmovi međusobno preklapaju u nekim slučajevima. Na primjer, može se dogoditi da se seksualno zlostavljanje odvija na način da postoji neka korist, odnosno razmjena za dijete, i tou obliku poklona ili pažnje kako bi se zadobilo djetetovo povjerenje (Odeljan, 2018.).

4. Definiranje seksualnog zlostavljanja

Seksualno zlostavljanje nije jednostavan koncept zbog toga što nema uvijek isto obličje te je to jedan širok pojam koji obuhvaća brojna ponašanja (Bilić i sur., 2012.). Definicija se može izvesti iz "Lanzarotske konvencije" koja određuje sljedeće:

„Svaka će stranka usvojiti zakonske ili druge mjere potrebne kako bi se kaznenopravno sankcionirao namjerni čin: a. sudjelovanja u seksualnim aktivnostima s djetetom koje je, sukladno relevantnim odredbama nacionalnog prava, mlađe od zakonske dobi za seksualne aktivnosti; b. sudjelovanja u seksualnim aktivnostima s djetetom, u kojima:

- se koristi prisila, sila ili prijetnje; ili
- se zloupotrebljava priznati položaj povjerenja, autoriteta ili utjecaja nad djetetom, uključujući unutar obitelji; ili
- se zloupotrebljava posebno ranjiva situacija djeteta, posebice uslijed mentalne ili fizičke invalidnosti ili situacije ovisnosti.“

(Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog nasilja. NN 10/07.).

Slično tome, Svjetska zdravstvena organizacija navodi da je touključivanje djeteta u bilo kakvu seksualnu aktivnost koju ono u potpunosti ne razumije. Drugi dio definicije naglašava da dijete na tu aktivnost ne može dati pristanak, ili za nju dijete nije razvojno pripremljeno (WHO, 2004.).

Kako bi stručnjaci mogli razlikovati zlostavljajuća ponašanja od nezlostavljajućih, oslanjaju se na nekoliko faktora. Prvi je faktor razlika u moći, što znači da zlostavljač na neki način kontrolira žrtvu, bilo to zbog veće fizičke snage ili uloga koje imaju

zlostavljač i žrtva (Bilić i sur., 2012.). Prema Mathews i Collin-Vezina (2016.), zlostavljač u poziciji moći može biti kroz obiteljske odnose (npr. roditelj, član obitelji), institucionalni odnos (npr. učitelj, sportski trener), ekonomski odnos (poslodavac) i psihološki odnos, što se odnosi na vršnjake ili romantične partnere s većom psihološkom moći. Razlika u znanju drugi je faktor, što podrazumijeva da je zlostavljač intelektualno napredniji, stariji. Što je dijete mlađe, ono može teže razumjeti seksualno zlostavljanje i njegove posljedice. Posljednji faktor kojeg navode Bilić i suradnici (2012.) je razlika u zadovoljenju. Primarni cilj svakog zlostavljača je njegovo vlastito zadovoljenje, te ovaj kriterij upozorava da se zlostavljanjem smatra i odnos između djece, kada razlika u dobi nije veća ili je 5 godina, kao što bi bio slučaj ako trinaestogodišnji brat nagovara tri godine mlađu sestru na seksualnu aktivnost (Bilić i sur., 2012.). Ponegdje se u literaturi kao faktori navode još i pozicija nejednakosti, što bi značilo da je žrtva u nepovoljnijem položaju u pogledu spola, fizičkih, kognitivnih ili psihičkih sposobnosti ili zbog svoje kulture ili položaja u društvu, te faktor iskorištavanja ranjivosti žrtve (Mathews i Collin-Vezina, 2016.).

Važno je još naglasiti podjelu seksualnog zlostavljanja na uključivanje djeteta u spolne aktivnosti bez kontakta i uključivanje djeteta u spolne aktivnosti s kontaktom. Prvo uključuje, primjerice, davanje seksualnih komentara djetetu, izlaganje djeteta pornografskim sadržajima, pokazivanje intimnih dijelova tijela, masturbacija pred djetetom, nagovaranje djeteta da se skinje i slično. Potonje podrazumijeva seksualni odnos, oralni seks, dodirivanje djeteta po intimnim dijelovima tijela, penetracija prstom i druge aktivnosti koje uključuju takav kontakt seksualnog sadržaja (Bilić i sur., 2012.).

4.1. Povijesni pregled

U prošlosti, seksualno zlostavljanje bila je uobičajena i iznimno česta pojava. „Djetinjstvo slobodno od spolne zlorabe kasno je povijesno postignuće“ (DeMause, 1998., prema Bilić i sur., 2012., str. 14). U mnogim kulturama su kroz cijelu povijest bila

prisutna ritualna silovanja ženske i muške djece, dječji konkubinati, kastracija dječaka koji su korišteni kao seksualno ropstvo i još mnogo raznih okrutnih postupanja. Primjerice, u staroj grčkoj i rimskoj kulturi spominju se dječji bordeli i spolno ropstvo. U zapadnim civilizacijama je pak istaknuta karakteristika bila poricanje takvog oblika zlostavljanja djece pa zbog toga postoji i manje pisanih dokumenata (Bilić i sur., 2012.). U srednjem vijeku brakovi su se u prosjeku sklapali već sa 12 godina (Mikhail 2012., prema Jurinić i sur., 2020.). U Engleskoj je tek u 16. stoljeću donesen prvi zakon kojim je započela zaštita djece od seksualnog zlostavljanja, ali su u tom dokumentu dječaci bili zaštićeni samo od prisilnog spolnog odnosa, a djevojčice mlađe od 10 godina od silovanja. Tek se 1627. godine se u SAD-u prvi put javno spominje slučaj seksualnog zlostavljanja oca nad svojom kćeri, kada je otac proglašen krivim i pogubljen (Bilić i sur., 2012.). U Engleskoj je maloljetnička prostitucija bila iznimno česta pojava u prvoj polovici 19. stoljeća. Dakle, bilo je legalno još u to vrijeme imati spolni odnos s maloljetnicama. (Mikhail 2012., prema Jurinić i sur., 2020.).

4.2. Pravni okvir seksualnog zlostavljanja djece

„Seksualni delikti na štetu djece smatraju se jednim od najtežih kaznenih djela, kako u znanstvenim i stručnim krugovima, tako i u istupima javnog mnijenja“ (Ritossa, 2018.). Pitanje zaštite djece obuhvaćeno je brojnim aktima, a već u Ustavu Republike Hrvatske su djeca posebno istaknuta kao ranjiva skupina. Hrvatska je potpisnica „Konvencije o pravima djeteta“ te „Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja“, poznatija kao Lanzarotska konvencija (Bilić i sur., 2012.). Jedan od pravnih izvora vezanih uz članstvo u Europskoj uniji je „Direktiva 2011/92/EU o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije, koja je nadopuna Konvencije o pravima djeteta o borbi protiv seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece i dječje pornografije“ (Kokot, 2015.). Bitan dokument Europskog parlamenta je „Rezolucija o seksualnom zlostavljanju djece na internetu“, a njome se pozvalo članice koje nisu prenijele Direktivu

2011/92/EU u svoje zakonodavne okvire da to učine što je prije moguće (Odeljan, 2018.).

Uz prethodno navedene dokumente, na kraju je važno istaknuti Kazneni zakon, u kojem je 2011. godine u pogledu seksualnog zlostavljanja djece došlo do većih promjena. U Kaznenom zakonu oblici spolnog nasilja nad djecom označeni kao sljedeća kaznena djela:

1. „spolni odnošaj bez pristanka,
2. silovanje,
3. teška kaznena djela protiv spolne slobode,
4. bludne radnje,
5. spolno uznemiravanje,
6. spolna zlouporaba djeteta mlađeg od petnaest godina,
7. spolna zlouporaba djeteta starijeg od petnaest godina,
8. zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od petnaest godina,
9. mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba,
10. podvođenje djeteta,
11. iskorištavanje djece za pornografiju,
12. iskorištavanje djece za pornografske predstave,
13. upoznavanje djece s pornografijom
14. teška kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta“(Kazneni zakon, NN 125/11).

4.3. Raširenost seksualnog zlostavljanja djece

Pregled 55 istraživanja o seksualnom zlostavljanju djece pokazao je da je seksualno zlostavljanje vrlo rašireno diljem svijeta (Barth i sur., 2013.). Meta-analiza prevalencije seksualnog zlostavljanja djece je pokazala da je 7,9% muškaraca i 19,7% žena pretrpjelo

neki oblik seksualnog zlostavljanja prije osamnaeste godine (Pereda i sur., 2009.). Taj podatak potvrđuje i UNICEF (2014.), koji procjenjuje da je otprilike 1 od 10 djevojčica (ili djevojaka) u svijetu, u dobi ispod 20 godina, doživjela prisilni spolni snošaj ili druge prisilne seksualne radnje. Dječaci su također žrtve seksualnog nasilja, ali za većinu zemalja u svijetu nedostaje podataka o toj temi. Velike razlike u nacrtima istraživanjajai mjernim instrumentima korištenim u istraživanjima pridonose još težem uspoređivanju stopa seksualnog zlostavljanja djece u različitim zemljama. Globalno, seksualno zlostavljanje djece koje uključuje i fizički kontakt je prijavilo između 2% i 56% djevojčica i 0,4% i 44%dječaka (Radford i sur., 2015.). Više stope seksualnog zlostavljanja djece obično imaju afričke zemlje. Pregled istraživanja seksualnog zlostavljanja djece u Hrvatskoj (Popović, 2018.) pokazuje da se stope prevalencije kontaktnog seksualnog zlostavljanja u Hrvatskoj kreću se od 8,5% do 13,7%, ovisno o tome kako istraživači definiraju dobnu granicu za djetinjstvo. Novija istraživanja o prevalenciji i incidenciji seksualnog zlostavljanja djece provedeni su u sklopu Balkanske epidemiološke studije o zlostavljanju i zanemarivanju djece (Ajduković i sur., 2013.). To je istraživanje pokazalo da je u Hrvatskoj 10,8% djece u dobi od 11-16 godina doživjelo neki oblik seksualnog zlostavljanja tijekom djetinjstva (raspon je od 4,8% do 16,5% ovisno o dobnoj skupini). Vrlo je zanimljiva činjenica iz te iste studija da više djevojčica doživljava beskontaktno spolno zlostavljanje, i to značajno više od dječaka. Međutim, ako se radi o kontaktnom seksualnom zlostavljanju, tada nema razlika. Iako usporedbe s međunarodnim studijama pokazuju da je Hrvatska među zemljama s niskom prevalencijom i incidencijom seksualnog zlostavljanja djece, rezultati su ipak zabrinjavajući te autori upozoravaju na potrebu planiranja preventivnih programa i zdravstvenog odgoja djece i mladih ljudi u pogledu rizika od seksualnog zlostavljanja (Ajduković i sur., 2013.). Mnogi slučajevi seksualnog zlostavljanja djece ostaju neprijavljeni. Djeca mogu otkriti seksualno zlostavljanje tako što će izravno nekome reći o tome, ali također mogu otkrivati manje izravno, ponekad nenamjerno, tijekom određenog vremenskog razdoblja, kroz niz ponašanja i radnji, uključujući neizravne neverbalne znakove. Otkrivanje treba promatrati kao proces koji se događa tijekom vremena (Allnock, 2010.). Za sve tipove seksualnog zlostavljanja sram je bio najčešći

razlog za šutnju o zlostavljanju. Drugi česti razlozi su bili mišljenje da im nitko neće vjerovati i mišljenje da nitko neće ništa poduzeti u vezi toga (Elkin, 2020.). Vrlo se mali postotak slučajeva spolnog zlostavljanja otkrije, i to otprilike 18% kod djece ženskog spola, a samo 8 % kod djece muškog spola. (Stoltenborgh i sur., 2011.).

4.4. Prepoznavanje seksualnog zlostavljanja

Određena ponašanja mogu upućivati na moguću povijest seksualnog zlostavljanja, a to su pretjerana masturbacija, seksualna agresija prema mlađoj djeci, seksualne interakcije s vršnjacima, zavodljivo ponašanje i promiskuitet (Faller, 2003., prema Bilić i sur., 2012.). Kako bi mogli prepoznati da se radi o seksualnom zlostavljanju, obraćamo pažnju na znakove koji su podijeljeni u nekoliko kategorija (Bilić i sur., 2012.). Najprije, to su fizički znakovi koji se očituju kao genitalne infekcije, ozljede i krvarenja u genitalnom i analnom području, problemi s mjehurom i bolovi prilikom mokrenja, iznenadno dobivanje ili gubljenje na težini, često tuširanje, česte psihosomatske smetnje (glavobolje, bolovi u trbuhu), menstrualne smetnje, defanzivan govor tijela. Emocionalni znakovi, kao druga kategorija, kod djece se javljaju u obliku ljutnje, tjeskobe, straha od odlaska kući nakon škole, plača, depresije, straha od fizičkog kontakta, izoliranost, strah i krivnja. Posebno valja obratiti pozornost na znakove seksualiziranog ponašanja, a to mogu biti neuobičajen interes za svoje i tuđe genitalije, crteži s naglašenim seksualiziranim detaljima (kod mlađe djece), guranje objekata u vaginu ili rektum, upotreba „prostih“ riječi, promiskuitet i prostitucija. Što se tiče socijalnog ponašanja, znakovi seksualnog zlostavljanja su konfuzija uloga u obitelji, povučenost ili pak hiperaktivnost, noćne more, mokrenje u krevet, tepanje, i dudanje palca, odnosno regresivno ponašanje, a može se također javiti i konstantno dobro ponašanje, perfekcionizam i iznimna poslušnost. Vrlo su česta samodestruktivna ponašanja, koja uključuju konzumaciju alkohola, droga, pokušaje suicida, samoozljeđivanje i bježanje od kuće. Učitelji i profesori u školi mogli bi primijetiti ponašanja kao što su poteškoće u izražavanju mišljenja, smetnje pažnje, izostanci iz škole, često spominjanje tajni ili

seksualiziranih tema u školskim zadaćama ili u razgovoru. Osim toga, još neka dodatna ponašanja koja mogu biti indikatori za seksualno zlostavljanje su pretjerana zabrinutost za braću ili sestre, umanjivanje svoje vrijednosti, problemi s vršnjacima, histeričnost i nedostatak emocionalne kontrole te nelagoda pri fizičkom kontaktu ili pri fizičkoj blizini (Buljan Flander i Ćosić, 2003., prema Bilić i sur., 2012.).

5. Čimbenici rizika i zaštite

5.1. Karakteristike zlostavljača

Zlostavljače koji seksualno zlostavljaju djecu moguće je podijeliti u dvije skupine: oni koji zlostavljaju unutar obitelji i oni koji zlostavljaju izvan obitelji (Bilić i sur., 2012.). U 90 % slučajeva spolne nasrtaje na štetu djece nanose oni koje dijete otprije poznaju, odnosno u 63 % slučajeva počinitelji dolaze iz najužeg kruga djetetove obitelji (Rittossa, 2007., prema Bilić i sur., 2012.). Prema tome, kaznena djela najčešće ne čine djetetu nepoznate osobe koje boluju od psihičkih poremećaja, već znanci čija psihološka slika ne sadrži duševne smetnje koje dovode do isključenja krivnje zbog neubrojivosti. Brojni su seksualni zlostavljači već u adolescenciji počeli sa zlostavljanjem. Jedno od istraživanja pokazalo je da preko 43% seksualnih napada na djecu mlađu od 6 godina počine adolescenti. (Miller-Perrin i Perrin, 2007., prema Bilić i sur., 2012.). Većina počinitelja seksualnog zlostavljanja su muškarci, ali treba imati na umu da je broj žena zlostavljačica podcijenjen zbog stereotipa i mitova o seksualnom zlostavljanju (Bilić i sur., 2012.).

U literaturi se često spominje kategorizacija pedofila na predatore i ne-predatore, koja pomaže u razumijevanju seksualnih predatora. Predatori su malobrojni, a radi se o ljudima koji otimaju djecu i čine seksualno motivirana ubojstva te se ponašaju agresivno

i sadistički. Ne-predatori su u većini slučajeva djetetu poznate osobe, te se oni dijele na regresivne i fiksirane. Regresivni su oni koje seksualno privlače odrasli, ali u fazama stresa impulzivno mogu napadati djecu i primjenjivati svoj utjecaj i moć nad djetetom. Pri tome oni vjeruju da su djeca seksualna bića te da mogu dati pristanak na spolni odnos. S druge strane, fiksirani je tip pedofila kojeg primarno privlače djeca, koji svoje ponašanje smatra normalnim i tijekom života zlostavlja velik broj djece. (Sanderson 2005., prema Bilić i sur. 2012). Treba imati na umu da pedofilija i počinjenje seksualnog zlostavljanja nad djecom nisu sinonimi, budući da počinitelj može i ne mora biti pedofil, kao što se pedofil može, ali i ne mora ponašati prema svojim impulsima (Cloud i sur., 2002., prema Roje Đapić i sur., 2021.). Dombert i suradnici (2016). proveli su istraživanje na 8 718 muškaraca u Njemačkoj te su na temelju njihovih samoiskaza dobili rezultate da je 1,7% sudionika koristilo dječju pornografiju, ali nisu indicirali seksualne kontakte s djecom, dok je 3,2% sudionika iskazalo neki oblik seksualnog ponašanja koje je uključivalo djecu mlađu od 12 godina.

Vrbovanje se smatra sastavnim dijelom seksualnog zlostavljanja. Može se definirati kaoproces kojim osoba priprema dijete, značajne druge osobe i okolinu na zlostavljanje tog djeteta. Specifični ciljevi uključuju stjecanje pristupa djetetu, stjecanje djetetove suradnje te izbjegavanje razotkrivanja (Craven i sur., 2006.). Jedan od modela „groominga“ obuhvaća pet faza: 1) selekcija žrtve, 2) dobivanje pristupa i izoliranje djeteta, 3) razvoj povjerenja, 4) desenzibilizacija (smanjenje ili uklanjanje negativne reakcije na seksualni sadržaj i fizički kontakt te 5) održavanje zlostavljanja (Winters i Jeglic, 2017.). Craven i suradnici(2006.) navode da taktike koje zlostavljači koriste prilikom vrbovanja uključuju razvijanje posebnog odnosa s djetetom, nježno pomicanje granica, razgovore o seksualnim temama, emocionalne ucjene, traženje da se čuvaju tajne, nabijanje djetetu osjećaja krivnje, prijatnje i podmićivanje. Cilj tog cijelog procesa je postići suradnju s djetetom, smanjiti vjerojatnost da će se zlostavljanje otkriti te povećati šanse za buduće seksualne kontakte (Lanning i Dietz, 2014.).

Prvi je korak odabir ranjive žrtve, a ta se ranjivost može očitovati u fizičkim karakteristikama (npr. dijete koje je malo) ili pak psihološkim i emocionalnim potrebama djeteta (npr. izolirano dijete, lakovjerno dijete). Ranjivost se može očitovati i u obiteljskoj situaciji djeteta (npr. roditelji konzumiraju sredstva ovisnosti, manjak nadzora nad djetetom). U drugoj fazi počinitelj osigurava pristup potencijalnoj žrtvi, a to može postići kroz, primjerice, uključivanje u različite organizacije za pomoć mladima i djeci, posjećivanje javnih mjesta na kojima ima djece, ili pak manipuliranje obiteljima kako bi se približio žrtvama. Za dobivanje povjerenja, počinitelj se može zajednici prezentirati kao pristupačna i šarmantna osoba (Lanning i Dietz, 2014.). Nakon toga slijedi faza koja uključuje uvođenje seksualnog razgovora i dodira, s ciljem desenzibilizacije djeteta na ta ponašanja. Počinitelj može uvoditi seksualizirane teme u rasprave, kao što je pričanje neprikladnih šala, seksualno obrazovanje ili sudjelovanje u seksualnim razgovorima (Craven i sur., 2006.). Također, javlja se narušavanje djetetove privatnosti. U literaturi se obično govori o procesu kojim počinitelj desenzibilizira dijete na dodir postupnim povećanjem fizičkog kontakta. Na primjer, osoba može početi koristiti taktike kao što su grljenje ili škakljanje, a zatim postupno povećavati kontakt do, primjerice, masaže (McAlinden, 2006.). Granice se pomiču malo po malo na način da počinitelj namjerno ulazi djetetu u kupaonicu ili se ponekadizlažegol ispred djeteta, postepeno sve više (Van Dam, 2001., prema Roje Đapić i sur., 2021.). Konačno, zadnja je faza ponašanje uzdržavanja koje se koristi za nastavak kontinuiranog zlostavljanja i/ili sprječavanje razotkrivanja (Winters i Jeglic, 2017.). Počinitelj potiče dijete da čuva tajne i ne otkriva zlostavljanje te može pokušati uvjeriti dijete da je seksualno nasilno ponašanje prihvatljivo ili natjerati dijete da se osjeća odgovornim za zlostavljanje (Craven i sur., 2006.). Također, može koristiti privrženost tako da djetetu kaže da ga voli ili da je dijete posebno, dajući mu mito ili nagrade ili pak kazne (Winters i sur., 2020.).

5.2. *Karakteristike žrtve*

Kod seksualnog zlostavljanja vrlo je teško odrediti činitelje rizika za njegovo pojavljivanje. Što se tiče spola i dobi djeteta kao čimbenika rizika, pokazalo se da su djevojčice u 2,5 do 3 puta većem riziku od dječaka, a rizik za seksualno zlostavljanje raste s dobi. Što je dijete bilo mlađe kada je proživjelo seksualno zlostavljanje, pretpostavljaju se lošiji ishodi kao što su hospitalizacije zbog pokušaja suicida, spolno prenosive bolesti i ponovno doživljavanje nasilja (Oshima i sur., 2014., prema Sanjeevi i sur., 2018.). Oko 10 % žrtava je u dobi do 3 godine, 28,4 % u dobi od 4 do 7 godina, 25,5 % u dobi od 8 do 11, a starijih od 12 % ima 35,9 % (Putnam, 2003., prema Štimac i sur., 2015.). Dob kao rizični faktor pojavljuje se različito za dječake i djevojčice, odnosno rizik za djevojčice uočava se ranije i traje dulje. Razlog tih razlika u riziku između dječaka i djevojčica može biti u kulturnim stereotipima, koji na dječake djeluju na način da oni rjeđe prijavljuju seksualno zlostavljanje (Štimac i sur., 2015.). Socioekonomski status također se spominje kao jedan od čimbenika rizika. Djevojčice koje su odrasle u obiteljima čiji su prihodi ispod granice siromaštva u većem su riziku za viktimizaciju (Butler, 2013.). Međutim, seksualno zlostavljanje se za razliku od ostalih oblika zlostavljanja, ne događa samo u „marginalnim“ socioekonomskim obiteljima, već da nije povezano sa socioekonomskim statusom (Buljan Flander i Kocijan Hercigonja, 2003., prema Bilić i sur., 2012). Obrazovanje roditelja također je važno u pogledu rizika, pa tako se rizik smanjuje za djecu čije majke imaju 12 i više godina obrazovanja (Butler, 2013.). Nadalje, rizični činitelji za seksualno zlostavljanje mogu još biti neadekvatnost, psihološka i emocionalna nedostupnost roditelja, sukobi unutar obitelji, narušen odnos roditelj-dijete, kao i ovisnost roditelja (Buljan Flander 2003., prema Štimac i sur., 2015.). U vrlo visokom riziku su djeca koja imaju nisko samopoštovanje te su tiha i sramežljiva, ali isto tako i djeca koja su baš suprotne osobnosti - znatiželjna i društvena djeca. Naravno, kao i za sve tipove zlostavljanja, ranije iskustvo zlostavljanja predstavlja također veliki rizik. (Esposito i Field, 2016., prema Roje Đapić i sur., 2021.). U gotovo trostrukom riziku od viktimizacije ove prirode su djeca s teškoćama u razvoju. Mogući razlozi su ovisnost o odraslima, naučena poslušnost i poteškoće u komunikaciji o

proživljenim iskustvima, a to daleko otežava razotkrivanje seksualnog zlostavljanja (WHO, 2012., prema Roje Đapić i sur., 2021.).

Vrlo važnim faktorima zaštite, s druge strane, pokazali su se prethodno znanje o tome što su dopušteni a što nedopušteni fizički kontakti, te znanje o načinu reagiranja u slučaju da se seksualno zlostavljanje dogodi. (Putnam, 2003., prema Roje Đapić i sur., 2021.). Zaštitni čimbenici za samo seksualno zlostavljanje nisu dovoljno istraženi, ali tu se mogu ubrojiti neki općeniti zaštitni faktori koji vrijede za sve oblike zlostavljanja: dobro zdravlje djeteta, iznadprosječna inteligencija, razvijene socijalne vještine, dobri odnosi u obitelji, odrastanje u sigurnim zajednicama itd. (Bilić i sur., 2012.).

6. Posljedice seksualnog zlostavljanja

Kada se govori o posljedicama seksualnog zlostavljanja, one mogu biti različite za svaku osobu. Neke od kratkoročnih posljedica koja se javljaju ubrzo nakon proživljenog spolnog zlostavljanja jesu izbjegavanje svega što podsjeća na zlostavljanje, emocionalne reakcije, posljedice na fizičkom planu, na emocionalnom planu i planu seksualnosti, posljedice u socijalnom funkcioniranju, simptomi PTSP-a, zlouporaba alkohola i droge te suicidalnost. Također se može javiti i disocijacija, što se opisuje kao iskustvo percipirane odvojenosti uma od emocionalnog stanja ili čak tijela, odnosno odvojenost od samoga sebe ili svog okruženja. Dugoročne posljedice se manifestiraju u obliku nepovjerenja, depresije, poremećenih odnosa s vršnjacima, školskog neuspjeha, a u ekstremnim slučajevima u obliku histerije, disocijativnih simptoma i multiplih poremećaja ličnosti (Buljan Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003., prema Bilić i sur., 2012.).

Na jedan pregledan način se posljedice ovog oblika zlostavljanja mogu prikazati pomoću modela traumatogene dinamike spolnog zlostavljanja (Finkelhor i Browne, 1985., prema Roje Đapić i sur., 2021.). Model se sastoji od četiri povezana pojma. Prvi od njih je

traumatska seksualizacija, koja se opisuje kao proces kroz koji se dječja seksualnost razvija na razvojno neprimjeren i disfunkcionalan način, a kao posljedica spolnog zlostavljanja. Zbog toga spolno zlostavljana djeca, kada budu stariji ili već odrasli, imaju teškoće koje se tiču seksualnog ponašanja, iskazuju problematična ponašanja u sferi seksualnog života (Hershkowitz, 2014., prema Roje Đapić i sur., 2021.). Nakon toga slijedi osjećaj izdaje, koji se javlja u odnosu na počinitelja ili pak prema onima koji su mogli primijetiti da se nešto događa, a odlučili su da neće reagirati, te prema onima koji su na negativan način reagirali ukoliko se seksualno zlostavljanje razotkrilo. Bepomoćnost se nadovezuje na izdaju i ona se pretvara u kroničnu bepomoćnost, budući da se konstantno ruši osjećaj samoeфикаsnosti kod djeteta. Iz bepomoćnosti i izdaje dolazi do depresivnosti i suicidalnosti. Na kraju, stigma i negativne konotacije o sebi (osjećaj oštećenosti i krivnje za to što se dogodilo, stid, osjećaj manje vrijednosti) postaju dio djetetove slike o sebi (Roje Đapić i sur., 2021.).

6.1. Posljedice seksualnog zlostavljanja u djetinjstvu na razvoj mozga

Razvoj mozga usmjeravaju geni, ali naravno, na njega utječu i iskustva, posebno ona koja se dogode tijekom ranih osjetljivih razdoblja. Produljena izloženost bilo kojoj vrsti stresora tijekom djetinjstva može rezultirati promjenama mozga, osobito u onim regijama koje su osjetljive na stres tijekom razvoja mozga, kao što su hipokampus, amigdala i prefrontalni korteks.

Među stručnjacima postoji konsenzus da zlostavljanje u djetinjstvu igra ulogu u strukturalnim deficitima područja u limbičkom sustavu (Hart i Rubia, 2012., prema Edwards, 2018.). Hipokampus je dio limbičkog sustava koji je važan za razvoj učenja i pamćenja te igra važnu ulogu u regulaciji HPA (hipotalamus-hipofiza-nadbubrežna žlijezda) osi tako što modulira proizvodnju kortizola. Provedeno je nekoliko istraživanja o posljedicama seksualnog zlostavljanja u djetinjstvu na volumen hipokampusa, ali su ona u suprotnosti. Primjerice, jedno je istraživanje pokazalo smanjeni volumen

hipokampusa u odraslih osoba koje su proživjele seksualno i fizičko zlostavljanje (Vythilingam i sur., 2002, prema Edwards, 2018.), dok je druga studija pokazala povećani volumen hipokampusa kod djece s PTSP-om povezanim s traumom (Tupler i De Bellis, 2006., prema Edwards, 2018.). Razlog tome može biti u tome što odmah nakon traume, hipokampus pokazuje nagli rast kod djece, a kasnije se smanjuje u odrasloj dobi. Postoje nalazi koji pokazuju da do smanjenog volumena hipokampusa dovodi PTSP više nego samo zlostavljanje (Weniger i sur., 2008., prema Edwards, 2018.). U vezi s time, valja spomenuti jedno novije istraživanje, u kojem se ispitala povezanost seksualnog zlostavljanja u djetinjstvu i akademskog uspjeha studentica uzimajući u obzir uspjeh u srednjoj školi, rezultate prijemnih ispita i temeljitost u učenju (Anders i sur., 2016.). Rezultati su pokazali kako je seksualno zlostavljanje u djetinjstvu negativno povezanosa sva tri navedena područja. Nadalje, amigdala je važna za procesiranje emocija, regulaciju ponašanja i povezana je sa sjećanjem na stresne događaje. Prema Woon i Hedges (2009.), amigdala pokazuje povećanu aktivnost kod osoba s PTSP-om. Neki autori smatraju da volumen amigdale ovisi o vrsti ranog životnoga stresa Pa tako su, primjerice, kumulativni socioekonomski rizici povezani s povećanjem volumena amigdale. S druge strane, istraživanja koja su se bavila povezanošću zlostavljanja u djetinjstvu i volumena amigdale i hipokampusa, pokazuju da zlostavljana djeca imaju manji volumen amigdale i hipokampusa u odnosu na nezlostavljana djecu (Aust i sur., 2014.). Može se, sukladno tome, doći do zaključka da teži oblici zlostavljanja u djetinjstvu, kao što je seksualno zlostavljanje, doprinose smanjenju volumena amigdale, dok se obrnuti proces događa ako je posrijedi zanemarivanje i deprivacija (Zovko Grbeša i Sesar, 2021.).

Produljeno djelovanje velikih količina stresa, kao što bi to bilo kod seksualnog zlostavljanja, može imati posljedice na složenim izvršnim funkcijama. Centri za takve funkcije, poput planiranja i kratkoročnog pamćenja, prvenstveno su smješteni u prefrontalnom korteksu (Zovko Grbeša i Sesar, 2021.). Prema Delima i Vimpani (2011.), zlostavljana djeca imaju manji intrakranijalni, cerebralni i volumen prefrontalnog korteksa s posebnim oštećenjima u području korpusa kalosuma,

temporalnog režnja i prefrontalne bijele tvari. Također, studije pokazuju da djeca s PTSP-om koji se razvio kao posljedica zlostavljanja, imaju veće količine kortikalne i prefrontalne kortikalne cerebrospinalne tekućine (De Bellis i sur., 2002., prema Zovko Grbeša i Sesar, 2021.). Jedna je studija, provedena 2014. godine, uspoređivala pamćenje, pažnju/koncentraciju i izvršno funkcioniranje 12 žena s poviješću seksualnog zlostavljanja u djetinjstvu s kontrolnom skupinom od 12 žena koje nisu proživjele takvo iskustvo. Sudionice su ispunile niz neuropsiholoških testova i različitih instrumenata za procjenu posttraumatskog stresnog poremećaja i disocijacija. Skupina žena koje su bile seksualno zlostavljane kao djeca imala je lošije rezultate na testovima kratkoročnog i dugoročnog pamćenja, ali i lošije izvođenje zadataka izvršnog funkcioniranja. Iako istraživanje ima određena ograničenja, rezultati idu u prilog ideji da ljudi s iskustvima traume i PTSP-om te simptomima disocijacije vjerojatno imaju promijenjeno neuropsihološko funkcioniranje (Rivera-Velez i sur., 2014.).

Prilikom proučavanja mehanizama kojima zlostavljanje utječe na različite neurobiološke sustave nikako se ne smiju zanemariti faktori kao što su dob u kojoj se zlostavljanje dogodilo, spol djeteta, te težina i oblik zlostavljajućeg ponašanja kojemu je dijete bilo izloženo. Svi ovi pojedinačni čimbenici i njihova interakcija mogu promijeniti mehanizme učinka zlostavljanja na neurobiološke procese (Dodaj i sur., 2018.).

7. Preventivne aktivnosti

Vezano uz primarnu prevenciju seksualnog zlostavljanja djece, Finkelhor (2009.) navodi dvije strategije. Prva je edukacija djece, koja obuhvaća prepoznavanje potencijalno opasnih situacija i fizičkih kontakata te informiranje o tome kome se obratiti u slučaju opasnosti. Drugom strategijom nastoji se udaljiti zlostavljača od djece pomoću registra zlostavljača, provjeravanjem kandidata za zapošljavanje ili produljivanjem zatvorskih kazni. Iako te strategije imaju podršku javnosti i donositelja javnih politika, nema čvrstih dokaza da su učinkovite u prevenciji seksualnog zlostavljanja te se preporučuje

usmjeravanje resursa u pronalaženje neotkrivenih počinitelja i onih koji su u visokom riziku za ponovno počinjenje kaznenog djela (Finkelhor, 2009.).

Svake godine se 18. studenog obilježava Europski dan zaštite djece od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja na inicijativu Vijeća Europe iz 2015. godine. Kroz posljednjih nekoliko godina, Vijeće Europe je promoviralo važnost preventivnih mjera u predškolskim, školskim i sportskim ustanovama, izradilo materijale za trening policijskih službenika, sudaca i tužitelja te je promoviralo obećavajuće prakse kao što je uspostavljanje Barnahusovog modela -Dječje kuće koje podržavaju djecu žrtve ili svjedoke nasilja, uključujući seksualno zlostavljanje (Vijeće Europe, 2021.). Praksu Barnahusovog modela u Hrvatskoj primjenjuje Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, koja je specijalizirana za dijagnostiku i tretman djece i obitelji u vezi s psihičkim, fizičkim i seksualnim zlostavljanjem (Miklić, 2021.).

Veliki je problem u Hrvatskoj što preventivni programi nisu dio redovnog i obveznog obrazovanja djece pa nisu dostupni svoj djeci pod jednakim uvjetima, a povremene projektne aktivnosti ne mogu zamijeniti cjeloviti program spolnog odgoja i obrazovanja koji nedostaje u našim školama. Isto tako, seksualni predatori nakon izdržane zatvorske kazne nisu pod nadzorom nadležnih tijela, što je veliki propust u tretmanu počinitelja seksualnog nasilja nad djecom (Ured Pravobraniteljice za djecu, 2022.).

8. Uloga socijalnog radnika

Socijalni radnici igraju ključnu ulogu u pomaganju seksualno zlostavljanoj djeci. Kako bi to mogli ostvariti, potrebno im je znanje o prirodi problema, odnosno o pravnim definicijama seksualnog zlostavljanja, njegovoj učestalosti i prevalenciji i njegovim znakovima i simptomima. Socijalni radnici imaju tri glavne uloge. Prva je uloga identificiranje i prijavljivanje zlostavljanja djece institucijama ovlaštenim za intervenciju. Slijedi istraživanje i procjena djece i obitelji uključenih u zlostavljanje djece i pružanje intervencija utemeljenih na dokazima (Faller, 2017).

Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja (NN 70/2018) sadrži dio o posebnim pravilima postupanja centara za socijalnu skrb prema djeci. Prema Protokolu, kada centar za socijalnu skrb zaprimi informaciju o sumnji na seksualno nasilje prema djetetu, dužan je odmah i bez odgode prijaviti nasilje policiji, a stručni tim centra za socijalnu skrb dužan je bez odgode stupiti u kontakt sa djetetom i obitelji. Također, stručni je tim dužan napraviti ciljanu specifičnu procjenu primjenjujući odgovarajuće instrumente socijalnog rada, koristeći Liste za procjenu razvojnih rizika djeteta i Liste za procjenu sigurnosti djeteta u obitelji. Ukoliko je počinitelj seksualnog nasilja roditelj, skrbnik ili član obitelji, centri za socijalnu skrb procjenjuju ugroženost djeteta i u slučaju da je to potrebno, žurno izdvajaju dijete iz obitelji te mu osiguravaju odgovarajući smještaj. Isto tako, centar može uputiti dijete u različite oblike psihološke i terapijske pomoći, rehabilitacijskih programa i drugih vrsta stručne pomoći i podrške koje se pružaju u zajednici (Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja, NN 70/2018). U cijelom procesu, socijalni radnici blisko surađuju s drugim stručnjacima, kao što su zdravstveni djelatnici koji provode fizičke preglede djece koja su možda bila zlostavljana, i policija čija je uloga utvrditi je li zločin počinjen. Kad se stručnjak susretne sa sumnjom da je neko dijete spolno zlostavljano, njegov je zadatak provesti početni, istraživački intervju. Pri provođenju intervjua, osnovni principi trebaju biti otvorenost i spremnost na prepoznavanje i prihvaćanje djetetovog iskustva (usprkos mogućim osobnim neugodnim osjećajima), ali i pažljivost te konzultacije s drugim kolegama pri donošenju zaključaka. Važno je da stručnjak ima na umu da intervjuiira dijete koje je možda zlostavljano, a ne seksualno zlostavljano dijete. Intervjuiranje spolno zlostavljane djece kod stručnjaka često izaziva osjećaje gađenja, ljutnje, užasa i straha, no bitno je da socijalni radnik osvijestite osjećaje i da bude spreman kontrolirati negativne reakcije. Posebno treba imati na umu da se dijete mora zaštititi od daljnje traumatizacije te stoga nikako ne smije doći ponovno u kontakt sa zlostavljačem (Sladović Franc, 2002.).

Zlostavljanje djece je situacija u kojoj interesi roditelja i djeteta mogu biti direktno sukobljeni. Iako je dijete primarni klijent socijalnog rada, intervencija socijalnog radnika ne može biti usredotočena samo na dijete, već je neophodna i podrška obitelji u cjelini.

Obitelj i šira sredina predstavljaju puno više od okvira za prepoznavanje problema. Aktivnosti ne bi trebale biti isključivo usmjerene na otkrivanje nedostataka u obiteljskom funkcioniranju, već je važno usmjeriti se na identifikaciju snaga i resursa obitelji (Žegarac, 2004., prema Đuričić, 2018.).

9. Zaključak

Usprkos društvenom nastojanju da se djecu zaštiti od seksualnog zlostavljanja, podaci ukazuju na veliku raširenost ovog fenomena. Međunarodne organizacije, stručnjaci i zakonodavstva država diljem svijeta i dalje se susreću s poteškoćama oko definiranja, ali i prikupljanja točnih podataka o seksualnom zlostavljanju. Mnogo je teže odrediti i čimbenike rizika te prevenirati pojavu seksualnog zlostavljanja djece upravo zbog toga što žrtve puno rjeđe traže pomoć i prijavljuju počinitelja, budući da počinitelji koriste specifične tehnike kojima manipuliraju žrtvom i uspijevaju ponavljati zlostavljanje. Iako je moguće da spolno zlostavljanje bude čin koji se dogodio samo jednom, realnost je da se to događa dosta rijetko. Takvo dugotrajno zlostavljanje ostavlja brojne posljedice na strukturu i funkcioniranje moždanih struktura koje su uključene u procese regulacije stresa, emocija i pamćenja. Stoga, seksualno zlostavljana djeca suočavaju se s teškim posljedicama, koje ovise o različitim okolnostima u vrijeme tog traumatskog događaja. Socijalni radnici u svojem radu mogu značajno pridonijeti pravovremenom otkrivanju, sprječavanju dodatne traumatizacije djeteta i smanjenju pojavnosti seksualnog zlostavljanja djece u društvu.

Literatura

1. Ajduković, M., Sušac, N. i Rajter, M. (2013). Gender and age differences in prevalence and incidence of child sexual abuse in Croatia. *Croatian medical journal*, 54(5), 469-479.
2. Allnock, D. (2010). *Children and young people disclosing sexual abuse: An introduction to the research*. London: Child Protection Research Department
3. Anders, S.L., Baker, M.R., Frazier, P.A., Greer, C., Paulsen, J.A., Howard, K., Meredith, L.N. i Shallcross, S.L. (2016). Sexual victimization history predicts academic performance in college women. *Journal of Counseling Psychology*, 63(6), 685-692.
4. Aust, S., Stasch, J., Jentschke, S., Alkan Härtwig, E., Koelsch, S., Heuser, I. i Bajbouj, M. (2014). Differential effects of early life stress on hippocampus and amygdala volume as a function of emotional abilities. *Hippocampus*, 24(9), 1094-1101.
5. Barth, J., Bermetz, L., Heim, E., Trelle, S. i Tonia, T. (2013). The current prevalence of child sexual abuse world wide: a systematic review and meta-analysis. *International journal of public health*, 58(3), 469-483.
6. Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
7. Butler, A. C. (2013). Child sexual assault: Risk factors for girls. *Child abuse & neglect*, 37(9), 643-652.
8. Craven, S., Brown, S. i Gilchrist, E. (2006). Sexual grooming of children: Review of literature and theoretical considerations. *Journal of sexual aggression*, 12(3), 287-299.
9. Delima, J. i Vimpani, G. (2011). The neurobiological effects of childhood maltreatment: An often overlooked narrative related to the long-term effects of early childhood trauma?. *Family Matters*, (89), 42-52.

10. Dodaj, A., Sesar, K. i Šimić, N. (2018). The neurobiological aspects of exposure to childhood maltreatment. U Costa, A. i Villalba, E. (ur.) *Horizons in Neuroscience Research* (str 81-108). New York: Nova Science Publishers.
11. Dombert, B., Schmidt, A. F., Banse, R., Briken, P., Hoyer, J., Neutze, J. i Osterheider, M. (2016). How common is men's self-reported sexual interest in prepubescent children?. *The Journal of Sex Research*, 53(2), 214-223.
12. Duman, N. (2019). Recognizing psychological abuse. *International journal of social sciences and education research*, 5(1), 33-43.
13. Đuričić, T. (2018). Uloga socijalnog rada u zaštiti djece od zlostavljanja. *Društvene devijacije*, 3(3), 624-632.
14. Edwards, D. (2018). Childhood sexual abuse and brain development: A discussion of associated structural changes and negative psychological outcomes. *Child Abuse Review*, 27(3), 198-208.
15. Elkin, M. (2020). *Child sexual abuse in England and Wales: year ending March 2019*. Posjećeno 1.9. na mrežnoj stranici Office for national statistics: <https://www.ons.gov.uk/search?q=child+sexual+abuse>
16. Evans, A. i Coccoma, P. (2014) *Trauma-Informed Care*. London: Taylor and Francis.
17. Faller, K.C. (2017). *Interventions for physically and sexually abused children*. Posjećeno 01.09.2022. na mrežnoj stranici Encyclopedia of Social Work: <https://oxfordre.com/socialwork/>
18. Finkelhor, D. (2009). The prevention of childhood sexual abuse. *The future of children*, 19(2), 169-194.
19. *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2021. godinu* (2022). Zagreb: Ured Pravobraniteljice za djecu.
20. Jurinić, J., Vejmelka, L. i Galiot, M. (2020). Seksualno iskorištavanje djece na internetu: od povijesnog prikaza do suvremenih trendova. *Policija i sigurnost*, 29(4), 404-425.
21. Kazneni zakon. *Narodne novine*, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.

22. Kimber, M. i MacMillan, H. L. (2017). Child psychological abuse. *Pediatrics in review*, 38(10), 496-498.
23. Kokot, I. (2015). Temeljne odrednice kriminalističkih postupanja u vezi sa sadržajem spolnog iskorištavanja djece na računalnom sustavu ili mreži u Republici Hrvatskoj. *Zagrebačka pravna revija*, 4(2), 231-259
24. Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog nasilja. *Narodne novine*, br. 10/07
25. Lanning, K. V. i Dietz, P. (2014). Acquaintance molestation and youth-serving organizations. *Journal of Interpersonal Violence*, 29(15), 2815-2838.
26. Mathews, B. i Collin-Vezina, D. (2016). Child sexual abuse: Raising awareness and empathy is essential to promote new public health responses. *Journal of public health policy*, 37(3), 304-314.
27. McAlinden, A. M. (2006). 'Setting'Em Up': Personal, familial and institutional grooming in the sexual abuse of children. *Social & Legal Studies*, 15(3), 339-362.
28. McCoy, M. L. i Keen, S. M. (2013). *Child abuse and neglect*. New York: Psychology Press.
29. Miklič, N. (2021). BARNAHUS–Children's house in Slovenia; Comprehensive concept of treatment of a child victim of sexual abuse in the criminal proceedings. *Kriminalistička teorija i praksa*, 8(2/2021.), 85-97.
30. Odeljan, R. (2018). *Seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece: Priručnik za stručnjake*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
31. Pereda, N., Guilera, G., Forns, M. i Gómez-Benito, J. (2009). The prevalence of child sexual abuse in community and student samples: A meta-analysis. *Clinical psychology review*, 29(4), 328-338.
32. Popović, S. (2018). Seksualno zlostavljanje djece u Hrvatskoj: Sustavan pregled istraživanja. *Ljetopis socijalnog rada*, 25(1), 5-37.
33. Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja, *Narodne novine*, br. 70/2018.
34. Radford, L., Allnock, D. i Hynes, P. (2015). *Preventing and responding to child sexual abuse and exploitation: Evidence review*. New York: UNICEF

35. Rittossa, D. (2018). Kažnjavanje počinitelja najtežih seksualnih delikata na štetu djece u RH: zakonski okviri i postojeća sudska praksa. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 25(2), 2018., 417-445.
36. Rivera-Vélez, G. M., González-Viruet, M., Martínez-Taboas, A. i Pérez-Mojica, D. (2014). Post-traumatic stress disorder, dissociation, and neuropsychological performance in Latina victims of childhood sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 23(1), 55-73.
37. Roje Đapić, M., Buljan Flander, G. i Galić, R. (2021). Seksualno zlostavljanje djece: Teorijsko-empirijski pregled i sustavna prevencija u Hrvatskoj. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(8), 19-45.
38. Sanjeevi, J., Houlihan, D., Bergstrom, K. A., Langley, M. M. i Judkins, J. (2018). A review of child sexual abuse: Impact, risk, and resilience in the context of culture. *Journal of child sexual abuse*, 27(6), 622-641.
39. Skellern, C. i Donald, T. (2011). Suspicious childhood injury: formulation of forensic opinion. *Journal of paediatrics and child health*, 47(11), 771-775.
40. Sladović Franz, B. (2002). Početni intervju s djetetom u slučajevima sumnje na seksualno zlostavljanje. *Ljetopis socijalnog rada*, 9(2), 283-294.
41. Stoltenborgh, M., Van Ijzendoorn, M. H., Euser, E. M., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). A global perspective on child sexual abuse: Meta-analysis of prevalence around the world. *Child maltreatment*, 16(2), 79-101.
42. Štimac, D., Profaca, B., i Buljan Flander, G. (2015). Dobne razlike u nekim obiteljskim i psihosocijalnim karakteristikama seksualno zlostavljane djece. *Socijalna psihijatrija*, 43(1), 0-35.
43. UNICEF (2014). *Hidden in plain sight: a statistical analysis of violence against children*. Dostupno na mrežnoj stranici UNICEF-a: <https://data.unicef.org/resources/hidden-in-plain-sight-a-statistical-analysis-of-violence-against-children/>
44. Velki, T. i Bošnjak, M. (2012). Povezanost roditeljskih odgojnih postupaka s tjelesnim kažnjavanjem djece. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 58(28), 63-81.

45. Vijeće Europe (2021). *Detailed concept note on sexual abuse of children in their circle of trust*. Dostupno na mrežnoj stranici Vijeća Europe: <https://www.coe.int/en/web/children/end-child-sex-abuse-day>
46. Winters, G. M. i Jeglic, E. L. (2017). Stages of sexual grooming: Recognizing potentially predatory behaviors of child molesters. *Deviant behavior*, 38(6), 724-733.
47. Winters, G.M., Jeglic, E.L. i Kaylor, L.E. (2020). Validation of the Sexual Grooming Model of Child Sexual Abusers. *Journal of Child Sexual Abuse*, 29(7), 855-875
48. Woon, F. L. i Hedges, D. W. (2009). Amygdala volume in adults with posttraumatic stress disorder: a meta-analysis. *The Journal of neuropsychiatry and clinical neurosciences*, 21(1), 5-12
49. World Health Organization (2020). *Child Maltreatment*. Posjećeno 02.09.2022. na mrežnoj stranici Svjetske zdravstvene organizacije : <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
50. World Health Organization. (2004). *Child sexual abuse: A silent health emergency*: report of the Regional Director. Posjećeno 02.09.2022. na mrežnoj stranici Svjetske zdravstvene organizacije: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/1878>
51. World Health Organization. (2012). *Understanding and addressing violence against women: Intimate partner violence*. Posjećeno 31.08.2022. na mrežnoj stranici Svjetske zdravstvene organizacije: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/77432>
52. Zeanah, C. H. i Humphreys, K. L. (2018). Child abuse and neglect. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 57(9), 637-644.
53. Zovko Grbeša, A. i Sesar, K. (2021). Zlostavljanje i zanemarivanje u djetinjstvu, privrženost i razvoj mozga. *Medica Jadertina*, 51(4), 383-392.